

A létezés értelme és az élet jelentése

A különböző viselkedésformáknak általában megvan a saját konkrét funkciója, amire azt az állat, vagy esetünkben az emberösök használják, de könnyű

8 Csányi Vilmos - Tóth Balázs

HIEDELEM MINDEN GONDOLATUNK

belátni, hogy egy-egy funkció működése mellett sok más nem feltétlenül tervezett hatás is kialakulhat. Az emberre jellemző, hogy nemcsak az érdeklő, amit közvetlen tevékenységével éppen

végez, hanem az is, hogy az adott munka hogyan illik be a nagyobb egészbe, hogyan valósul meg valamilyen kitűzött cél. Ez oka annak, hogy az ember folytonosan keresi a folyamatok, dolgok „értelmét”. Miért így van, miért nem másképpen. Sok időt töltünk azzal, hogy a komplex társadalmi, természeti folyamatokat megértsük, ami azt jelenti, hogy képesek vagyunk az “egész” értelmes, kisebb, egymással funkcionálisan összefüggő részekre bontani és újra összerakni. Az is egyértelmű, hogy ebben a szétbontási-összerakási-szerkesztési folyamatban nagy szerepet játszanak meglévő hiedelmeink. Ha gyermekkorunkban arra tanítanak, hogy gonosz farkasokkal vagyunk körülvéve, akkor később hajlandóak leszünk minden rosszban a farkasok tevékenységét gyanítani, hiszen így kaphatunk értelmes képet a körülöttünk történő eseményekről.

A sokféle jelenség, dolog között az egyik jelentős valami az éppen saját magunk. Az ember tehát általában nem elégszik meg azzal, hogy jól lakott, van pihenőhelye, nem szomjas, tehát békésen nyugodhat és elégedett lehet a világgal, hanem folyamatosan keresi a saját létének értelmét a nagy kerek egészben. A társadalmak a legkülönfélébb segítséggel szolgálnak ehhez az emberi kívánsághoz legelső sorban a vallások, amelyek mindegyike igyekszik az egyént a világ folyamataiba megnyugtatóan elhelyezni, értelmet adni létezésének. De sok más szerveződés is végez ilyen szolgáltatást. Légy jó katona, vitéz harcos, és az életed értelme a tökéletes szolgálat, kis csavar vagy a nagy gépezetben, de fontos, és ezért élsz. A család is értelmezi saját magát. Anyának, apának szociális funkciói vannak, és ezek teljesítése adja életük értelmét. Sok gyerek, sok unoka világra segítése megadja a létük értelmét, persze csak akkor, ha hisznek ebben. A korai társadalmak nehéz körülmények között éltek, szüntelenül dolgozni, esetenként küzdeni kellett a pusztá megmaradásért, tehát nem volt nehéz az embereknek életük értelmét megtalálni. A modern társadalmakban a szolgáltatások dominálnak, a technológiák fejlettsége rengeteg ember tesz feleslegessé és ezzel életük értelmét is megkérdőjelezi. Ezért foglalkoztat manapság annyi sokunkat az élet

értelmének keresése. Ezt a gondolatot már korábban filozófiai és pszichológiai művekben megfogalmazták, ahogy azt is, hogy az emberi lét értelme mindig az egyéntől mások felé mutat. Reméljük, megtoldottuk azzal, hogy bár abszolút értelemben senki életének nincs értelme, mert nincsen abszolút egész, amibe élettevékenységünk beilleszthető, de evolúciós örökségünk az, hogy keressük a megoldást, és szerencsés az, aki a munkához, a hobbihoz, a családhoz, a hivatáshoz fűződő hiedelmekben ezt megtalálja.

A szerencse azonban forgandó is lehet, ugyanis életünk különböző szakaszaiban átrendeződnek a minket körülvevő társas viszonyok, elköltözünk, új munkahelyre kerülünk, szülők vagy nagyszülők leszünk, s ekkor mindig újra és újra meg kell lelnünk életünk jelentését. Minden kultúra felajánl olyan hiedelmeket, amik jelentéssel szolgálhatnak egy adott életszakaszban vagy egy adott életterületen. Míg törzsi társadalmakban ezek a hiedelmek egy áttekinthető valóságra vonatkoznak, addig a nagy komplexitású modern társadalmakban meghatározódtak az elképzelhető valóságok, annyiféle módon be lehet rendezni az életet, hogy az egyénre hárul a feladat, hogy ezeket a hiedelmeket alkalmazza saját, konkrét életkörülményeire. Egy adott életterület is kihívás elé állíthat bennünket, az évek során a munkahelyünk átrendeződik, a kollégák jönnek-mennek, a szaktudásunk gyarapszik, az elismerést ugyan learatjuk, de mindig ugyanazért, miközben a napi feladatainkat már untatnak minket. Egyre kevésbé érezzük úgy, hogy helyünk van a munkahelyen vagy a hivatásunkban. Ha a meglévő vágyáron haladunk tovább, a jelentés előbb-utóbb teljesen kiveszik, s divatos szóval élve kiégünk. A kilépés azonban azzal a veszéllyel fenyeget minket, hogy talán nem sikerül újra egy jó munkaéletet felépítenünk. Találkozhatunk magazinok vagy önségítő könyvek lapjain azzal a hiedelemmel, hogy folytonos megújulás útján lehet a modern világban jelentéssel teli életet élni, gyakorta azzal a felhanggal, hogy a kockázatás legtöbbször a helyes döntés. Rendkívül nehéz látatlanban az egyik vagy a másik lehetséges kimenetet felmérni és döntést hozni. Mint már korábban kifejtettük, az ember akkor érzi jól magát, ha az őt körülvevő valóság viszonylag kiszámítható és stabil. Valószínűleg érdemes azt a készséget elsajátítani, hogy az ember időnként képes legyen újra feltalálni önmagát, újra megalkotni jelentését.

Egy pszichológus, Baumeister és kutatócsoportja szerint a lét értelmével kapcsolatos hiedelmek, bár átfednek a boldogsággal kapcsolatos hiedelmekkel, nem ugyanazt jelentik. Nyugati kultúrkörben végzett vizsgálatukban azt találták, hogy a boldogság összefügg azzal, mennyire tudjuk vágyainkat és igényeinket kielégíteni, azonban ennek nincs sok köze ahhoz,

mitől érezzük értelmesnek az életet. A boldogság inkább annak függvénye, mennyit kapunk az élettől, az értelem pedig attól függ, hogy mennyit adunk vissza másoknak. Napi aggodalmak és szorongás mellett is lehet jelentésteli az életünk, de a boldogságunkat ez gátolja. Ha én-hiedelmeinket úgy építjük fel, hogy a múlt, jelen és jövő hiedelmei összefüggő egészet alkotnak, több értelmet fog hordozni életünk, de ha sokat töprengünk a jelenen és a jövőn, kevésbé fogjuk magunkat boldognak érezni. A boldogság maga is egy hiedelemegyüttes, mely különböző formában jelent meg az idők folyamán. Csak egy példát kiragadva, az ókori görögök egy hiedelme szerint az ember boldogulását az eredményezte, ha erényes életet élt. Arra a hiedelemre, hogy az örömteli élet önmagában az élet célja, amit az emberek még ebben az életben elérhetnek, nem pedig a túlvilágon, utalást először a 18. században találunk. Az is egy fiatal hiedelem, hogy az egyén kezébe veheti sorsát, s nemcsak a sors vagy valami isteni akarat dönti el, hogy élete szerencsés vagy inkább balszerencsés lesz. Természetesen az embernek megvannak azok a biológiai adottságai, hogy érzékleti örömeket éljen meg, de hogy mi töltsen el igazán jutalmazó érzéssel, hogy tele a hasa, vagy hogy egészséges a családja, azt a boldogsággal kapcsolatos hiedelmek szabályozzák.

A létezés értelmének keresése mellett igen sokszor foglalkozunk azzal a bonyolult kérdéssel is, hogy miért van egyáltalán élet, mit jelenthet az, hogy létrejött a gondolkodó ember? Van-e valamilyen küldetése? Milyen legyen a viszonya más életformákhoz, növényekhez, állatokhoz? Ezek a kérdések az ősi időkben sokkal egyszerűbbnek tűntek, és a megélhetés problémáin kívül alig foglalkoztak ilyesmivel. Ma fontosnak tartjuk ezeket, keressük a világegyetem hozzánk hasonló intelligens életformáit. Kíváncsiak kutatjuk, hogy mi magunk, mint emberiség, mennyire vagyunk egyediek vagy mennyire tartozunk az intelligens idegen fajok közösségéhez. Az az érdekes, hogy ezekhez a kérdésekhez nem úgy jutottunk el, hogy találkoztunk idegen fajok egyedeivel vagy jeleivel, csupán képesek vagyunk elgondolni ezek létezését, és akkor a megválaszolendő kérdések azonnal felmerülnek. Lehet, hogy ezek okos kérdések és idővel válaszokat is kapunk, lehet, hogy csak a gondolat-szerkesztő elme játékaiként, mint a manók és a tündérek.